

2. Західні та південні слов'яни в Україні (поляки, чехи, словаки, болгари)

Розселення **поляків** (самоназва – “поляци”) в Україні, що історично склалося, було пов'язане перш за все з Правобережжям і Східною Галичиною. Саме тут сформувалися найчисельніші польські етнографічні громади в межах українського етнічного масиву.

Поляки становили значний відсоток населення на теренах сучасної України ще за часів раннього середньовіччя. Йдеться, зокрема, про військових поселенців, захоплених Ярославом Мудрим після походів на Польщу 1030 - 1031 рр. і розселених ним у долині річки Рось, де вони займалися сільським господарством, а пізніше асимілювалися. В Києві існував окремий польський квартал поблизу так званої Лядської брами. Ще у XII ст. була заснована католицька місія. У Галицько-Волинській державі чимало поляків служило при князівських дворах.

Перша хвиля польської колонізації була пов'язана із загарбанням у XIV ст. Галицько-Волинського князівства. Полонізації цього регіону сприяло створення в 1275 р. римо-католицької єпархії з архієпископом у Галичі (з 1412 р. у Львові) та єпископствами у Перемишлі, Холмі й Володимирі-Волинському (з 1428 р. у Луцьку) земельними наділами.

З середини XVI ст. посилення феодалного гноблення у Польщі супроводжувалося переселенням селян і міської бідноти із східних районів Жешувського, Келецького, Краківського, і особливо Люблінського воєводств на західноукраїнські землі. Масове переміщення польського населення було викликане наявністю “свобод”, ослабленням Речі Посполитої після національно-визвольної війни 1648-1657 рр. і поразкою у війні з Туреччиною (Бучацький мир 1672 р.).

В XVII - XVIII ст. після Люблінської унії збільшилася кількість переселенців з центральних районів Польщі, Мазовії і частково Мазурського Приозер'я. З часу Люблінської унії лише у Києві налічувалося 6 тис. польських жовнів.

Чимало поляків, особливо з Правобережжя, де вони втратили свої маєтки, поселилося у великих містах — Києві, Одесі, Харкові, Миколаєві та інших. Після Другої світової війни чисельність польського населення України скоротилася внаслідок здійснення репатріаційних договорів між ПНР і СРСР.

За даними перепису населення 2001 р., в Україні налічується 144,1 тис. поляків. Переважна їх більшість розселена в етнічно мішаних українсько-польських селах Житомирської, Вінницької і Хмельницької областей та містах республіки.

Болгари (самоназва) - в Україні налічується 204,6 тис. осіб. Більшість їх живе у західних районах Одеської і надазовських землях Запорізької областей. Етнічно мішані болгарські села є в Кіровоградській та Миколаївській областях. Перші поселення болгар в Україні були засновані вихідцями з села Флатар біля Сілістри (400 родин) в долині річок Вись і Синюха (1752 р.) - села Ольшанка, Добре та інші Бобринецького повіту Херсонської губернії. Вони входили до складу Бузького козацького війська, а потім військових поселень Північного Причорномор'я. Після царського маніфесту 22 липня 1763 р. із закликом до чужинців переселятися до Росії, група болгар осіла під Києвом на землях Києво-Братського монастиря і на Чернігівщині. До речі, так звані ніжинські “греки” насправді були переважно болгарами, носіями православної (“грецької”) релігії. У середині XVII ст. вони утворили цілу колонію — так зване “Ніжинське купецьке грецьке братство”, в майбутньому “грецький магістрат”, який проіснував до 1873 р.

В кінці XVIII - перших десятиліттях XIX ст. під час російсько-турецьких воєн болгари масово переселялися на територію Російської імперії, рятуючись від турецьких репресій. Вони заснували великі поселення у Південній Бессарабії з центром у Болграді, в

Одеському повіті, Криму і в передмісті Миколаєва (с. Тернівка). Значна кількість болгар до 90-х рр. XVIII ст. увійшла до Бузького козачого війська (скасованого в 1817 р.) і була розселена в околицях Бобринця і Вознесенська.

Значною була болгаро-грецька (в офіційних документах болгар і греки не відокремлювалися) колонізація Криму у 1830-х рр., причому переселенці потрапляли на територію Криму морським шляхом з Варни. Ці перші 138 сімей християн були поселені поблизу Феодосії.

На початку 1860-х рр., у зв'язку із захопленням значної частини Бессарабії Румунією, внаслідок чого болгар позбувалися багатьох колоністських привілеїв, наданих їм російським урядом, вони стали переселятися у Надазов'я, заснувавши там 38 поселень (30 тис. осіб). Згодом там утворилась друга велика колонія болгар в Україні з центром у Преславі біля м. Приморська Запорізької області. У середині 1920-х рр. в Україні були організовані болгарські національні райони: Романівський (пізніше Коларівський) і Цареводарівський (пізніше Ботєвський на території Мелітопольщини, Благоевський — на Одещині і Вільшанський у Першотравневій окрузі (сучасна Кіровоградська область). Були утворені сільради, які комплектувалися з болгар, відкриті школи, технікуми з рідною мовою навчання. У середині 1930-х рр. болгарські національні адміністративні одиниці і національні культурно-освітні заклади, як і серед інших етнічних груп, були ліквідовані радянською владою.

Невеликі групи **чехів** (самоназва – “чеши”) селилися на території України з XIII ст. переважно у Галицькому князівстві. У XV - XVI ст. на українських теренах, захоплених Польщею, чехи несли охоронну службу на польсько-молдовському кордоні.

Чехи були пов'язані з українським козацтвом і навіть брали участь у його організації, від них веде свій початок відомий рід козацьких старшин Орликів. Найбільші чеські поселення були засновані у Дубнівському, Рівненському, Луцькому та Острозькому повітах Волинської губернії, їх поява пов'язана з масовою еміграцією чехів у Росію наприкінці 1860 - на початку 1870-х рр. після скасування кріпацтва. Царський уряд, зацікавлений у більш інтенсивному розвитку продуктивних сил, заохочував переселення чехів різними пільгами: чехи звільнялися від податків і військової повинності, мали право на адміністративне самоврядування та інше.

У перший етап колонізації було утворено чотири чеські волості: Рівненська, Дубнівська, Луцька і Купичевська, до складу яких увійшли як окремі чеські села, так і чесько-українські. Згодом з'являються чеські села на півдні Поділля (Чехівка), в Криму (Табор, Богемка, Царевич). В Північному Причорномор'ї вони оселилися в Новосамарці, Малій Олександрівці, Веселинові (Одещина), Кінському Загоні (Херсонщина), Новгородківці (Запоріжжя). На початку XX ст. центром політичного і культурного життя чехів стає Київ, де їх мешкало кілька тисяч. Вони становили значний відсоток серед адміністрації і робітників ряду промислових підприємств (“Гретер і Кршіванек” - пізніше “Більшовик”; “Фільверт і Дедіна”; “Несдлий і Унгерман” - пізніше “Червоний екскаватор”), створили спортивне товариство “Сокіл”, культурно-освітнє – “Ян Амос Коменський”, видавали часописи “Руські Чех” (1906 – 1908 рр.), “Чехослова” (1912 – 1914 рр.), відкривали чеські школи.

Словаки (самоназва — “словаці”) живуть компактно в українсько-словацьких селах у західних районах Закарпаття, а також містах Чопі, Ужгороді і Мукачевому.